

& Wöhlecke u Hamburgu (suradnja na projektima pristanišnih dokova St. Pauli i dr.). Od 1909. djelovao je u Zagrebu, gdje je 1919. s građevinskim inženjerom Rudolfom Jungmannom otvorio arhitektonski atelijer Sunko i Jungmann.

U ranim projektima primjenjivao je oblike sjeverno-njemačke arhitekture, osobito umjerene secesije, i ostvario građevine u okvirima eklektičnoga shvaćanja arhitekture. Među njegovim mnogobrojnim ostvarenjima ističu se: Anatomski zavod Medicinskoga fakulteta na Šalati (1909), Dječji dom u Kukuljevićevoj ulici 19 (1912), stambene zgrade Stržić na Mažuranićevu trgu 8 i u Žerjavićevoj 10 (1912), poslovno-stambena zgrada Isis u Hatzovoj 12 (1918–20), zgrada Hrvatske centralne mjenjačke i eskomptne banke u Preobraženskoj 4 (1920–21), stambene zgrade Sunko na Mažuranićevu trgu 4 (1920–21) i Jungmann na Mažuranićevu trgu 3 (1926–27), poslovno-stambena zgrada Osiguravajućega društva Triglav u Mislavovoj 17 (1923) – sve u Zagrebu, Zemaljska bolnica u Pakracu (1909), palača Prve hrvatske štedionice u Osijeku (1909–10), zgrade Hrvatskoga sokola (Sokolana) u Bjelovaru (1911–12), sjemeništa u Đakovu (1912–14), Kotarske oblasti u Sisku (1913–14). Osim u Hrvatskoj, ističu se projekti u Bosni i Hercegovini i Srbiji poput Napretkova zakladnog doma u Sarajevu (1913–14), Prve hrvatske štedionice (1921–22., danas Muzej Zepeter) te Zemaljske banke (1922–23) u Beogradu. Najuspjelije su mu reprezentativne građevine nastale u Zagrebu potkraj karijere, u duhu ekspresivne figuracije *art décoa*: hotel Esplanade u Mihanovićevoj ulici (1922–24) i robna kuća i hotel Milinov na Jelačićevu trgu (1928–29., danas hotel Dubrovnik).

LIT.: J. Vančaš: *Dionis Sunko*. Ženeva, 1930. — M. Bagarić: *Arhitekt Dionis Sunko i sarajevska Napretkova »palača«*. Radovi Instituta za povijest umjetnosti, (2002) 26, str. 160–170.

M. Blažić

SUNKO, Dionis,
hotel Milinov (danas
Dubrovnik) na uglu Gajeve
ulice i Jelačićeva trga iz
1929., Zagreb
foto: P. Čorković

suvremena arhitektura i urbanizam,

naziv za arhitektonsko i urbanističko stvaralaštvo druge polovice XX. st. i XXI. st., koje ne predstavlja jedinstveni stil, već obuhvaća raznolikost izraza i koncepata. Obilježava ga uporaba suvremenih građevnih materijala i tehnologija, kao i sklonost inovacijama u oblikovanju prostora. Odražava kulturne, tehnološke i ekološke promjene današnjice te je usmjereno na inovativne, estetski zanimljive i korisnički prilagođene prostore.

Posljednja desetljeća XX. stoljeća

Hrvatska arhitektura u razdoblju visokoga modernizma od sredine 1950-ih do početka 1970-ih naslanjala se na proces ubrzane društvene modernizacije. Političke, gospodarske, a donekle i kulturne krize projekta jugoslavenskoga socijalizma usporile su velike javne investicije u socijalnu infrastrukturu. Tijekom 1980-ih arhitektura u Hrvatskoj tražila je nova područja djelovanja i istraživanja, što je koincidiralo s globalnim postmodernim tendencijama. Jačao je interes za konsolidaciju povijesnih jezgri gradova, što je bilo iskazano u projektu → Miroslava Begovića za rekonstrukciju početka Tkalčičeve ulice u Zagrebu (1982–88). Taj je projekt osobito pridonio aktivaciji dvorišta zgrada i uvođenju trodimenzionalnoga urbanizma u kojem su javni prostori i komercijalni sadržaji razvedeni kroz presjeke interpoliranih zgrada. Pojedine iznimke uključile su infrastrukturu za Univerzijadu u Zagrebu 1987. u sklopu koje je izgrađen hibridni Sportsko-poslovni kompleks Cibona → Marijana Hrčića, → Berislava Šerbetića i → Ivana Piteše (1985–87), te Plivačko-vaterpolski centar Mladost → Vinka Penežića i → Krešimira Rogine (1984–87). Oba su projekta svaki na svoj način afirmirala kontekst: Cibona urbanu strukturu, a plivalište savski ambijent. Projekt Tehničkoga školskog centra u Zadru → Veljka Oluića i → Tončija Žarnića (1987–2004) istraživao je nadograđivanje modernističke tradicije s višeslojnim prepletanjem javne i institucionalne domene.

Tijekom 1980-ih porasla je i pozornost usmjerena na arhitekturu malog mjerila interijera i obiteljskih kuća. Istaknuti su primjeri kuće Dropuljić (1979–81) u Prološcu Donjem i Kolovrat-Raubar (Crna kuća, 1986–90) u Zagrebu → Dragomira Maji Vlahovića, te vlastita obiteljska kuća → Edvina Šmita u Brezju kraj Samobora (1975–80). Interijeri poput Salona Galerije Karas → Ivana Crnkovića (1986), kafića Argentina (1988) i Velvet (1991) u Zagrebu → Ines Filipović, diskoteke V. Magazin (1987) i crkve sv. Jurja (1994) u Pagu te Ban caféa u Zagrebu (1992) → Nenada Fabijanića složena su prostorna istraživanja orkestracije prostora, tzv. arhitektura u arhitekturi. Mali projekti tako su postali referentne točke hrvatske arhitektonske kulture 1980-ih i ranih 1990-ih.

Istraživanja regionalnih graditeljskih značajki imaju dugu tradiciju u hrvatskoj → modernoj arhitekturi gdje su osobito vrijedne doprinose dali → Bernardo Bernardi i → Igor Emili. Projekt → Ivana Prtenjaka za Župni centar sv. Petra na Boninovu u Dubrovniku (1977–80) pokazao je kako tradicijske arhitektonsko-urbanističke morfologije mogu biti prevedene u sažet arhitektonski jezik. U sličnom duhu, no u znatno većem mjerilu → Dinko Kovačić projektirao je hotelski kompleks Bretanide u Bolu na Braču (1983–85., prva faza). To se zanimanje za kritički odnos prema regionalnosti nastavilo razvijati i u sljedećim desetljećima.

Međunarodna suradnja i uspjesi hrvatskih arhitekata

Tijekom 1980-ih uspostavljena je življa razmjena znanja s međunarodnim epicentrima arhitektonske kulture. Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu je zajedno s nekoliko vodećih svjetskih škola sudjelovao u radu ILAUD-a (International Laboratory of Architecture & Urban Design) predvođenoga talijanskim arhitektom Giancarlom de Carlom, u duhu zasada Teama X. Kao nastavak tih međunarodnih veza, održao se 1988. u Splitu INDESEM (International Design Seminar), na kojem se okupila europska arhitektonska elita, a što je utjecalo i na izgradnju otvorenih intelektualnih horizonta tada mlade arhitektonske scene u Hrvatskoj. Paralelno su se razvijala i konceptualna istraživanja analogna onima u vizualnim umjetnostima, za što su osobit poticaj dala sudjelovanja hrvatskih arhitekata na međunarodnim natjecanjima Shinkechiku i Central Glass u Japanu. Zapažene uspjehe ostvarili su I. Crnković i → Emil Šverko, samostalno i u raznim suradnjama. Kulminaciju njihovih istraživanja putem kritičkoga propitivanja funkcionalističkih dogmi predstavlja projekt Novi hrvatski dvorac ili Kuća sa šest jednakih prostorija (1983) koji je osvojio prvu nagradu. Taj put slijedili su i drugi arhitekti u nadolazećim desetljećima. Najviše nagrada osvojili su V. Penezić i K. Rogina njegujući jedinstven interes za paralelizam teorije i prakse unutar konteksta digitalnoga doba. Za kontinuirane doprinose hrvatske arhitektonske scene globalnim konceptualnim istraživanjima zaslužan je među ostalima i Krešimir Damjanović koji je osvojio dvije prve nagrade i dva priznanja na natjecanjima Shinkechiku i Central Glass (2017., 2024.).

Tranzicija iz socijalizma u kapitalizam

Tijekom 1990-ih, u turbulentno doba Domovinskoga rata i tranzicije iz socijalizma u kapitalizam, urbana se budućnost Hrvatske, iako je bila neizvjesna, promatrala s optimizmom. Razne državne institucije i dalje su bile osobito važni investitori, no privatni kapital postupno je preuzimao sve važniju ulogu u razvoju gradova, posebice u stanogradnji. U nedostatku lokalnih zadataka, arhitekti mlađe i srednje generacije djelovali su mahom u »papirnat

arhitekturi« natječaja i istraživačkih projekata i bili aktivni na međunarodnoj sceni.

Od introspekcije 1980-ih, prešlo se u međunarodno veliko mjerilo 1990-ih. Neki od najzanimljivijih projekata prve polovice 1990-ih upravo su metropolitanski projekti sa složenim programima u svjetskim metropolama: Kongresni centar u Nari u Japanu (1991) i Reichstag u Berlinu (1992) → Gorana Rake i Bojana Radonića, te natjecajni projekti tada još vrlo mladoga → Studija 3LHD za višenamjenski kompleks Seattle Commons (1994) i Pet muzeja u Seoulu (1995). Ti su projekti po mjerilu i ambiciji nadišli gotovo sve realizirano, pa i projektirano u Hrvatskoj uz iznimku *Sinturbanizma* (1964) → Vjenceslava Richtera. Na lokalnom planu usporediv je paradigmatički obrat prema metropolitanskim temama i novim projektnim metodama 1990-ih označio natjecajni projekt za Središnju gradsku os u Zagrebu → Hrvoja Njirića i → Helene Paver Njirić / arhitektonski ured njiric + njiric (1991–92).

SUVREMENA ARHITEKTURA I URBANIZAM, Miroslav Begović, interpolacija poslovno-stambenoga bloka u Tkalčićevoj ulici iz 1982–88., Zagreb

SUVREMENA ARHITEKTURA I URBANIZAM, Vinko Rogina, Krešimir Penezić, Plivačko-vaterpolski centar Mladost u Jarunskoj ulici 5 iz 1987. i 1999., Zagreb

SUVREMENA
ARHITEKTURA I
URBANIZAM,
Edvin Šmit, obiteljska
kuća iz 1980., Brezje
kraj Samobora (*gore*)

Ivan Crnković, Salon
Galerije Karas u Praškoj
ulici 4 iz 1986., Zagreb
(*dolje*)

Projekt je zagovarao metodu projektiranja scenarija korištenja prostora pa je forma posljedica, a ne uzrok događaja. Na tom je potezu 1995. realizirana i monumentalna Nacionalna i sveučilišna knjižnica M. Hrčića, → Zvonimira Krznarića, → Velimira Neidhardta i → Davora Mancea za koju je natječaj proveden još 1978.

European

Razmjenu znanja između Hrvatske i međunarodne scene poticalo je i uključivanje skupine hrvatskih

arhitekta u međunarodnu organizaciju European još 1989., dok je European Hrvatska osnovan 1992. Godine 1991. → Saša Randić je na Europeanu 2 u Sèteu u Francuskoj dobio jednu od dvije jednako-vrijedne prve nagrade. Osobite uspjehe postigli su i H. Njirić i H. Paver Njirić koji integralno promišljaju arhitekturu i urbanizam, pri čemu sadržajno bogate koncepte povezuju s jezgrovitim i pragmatičnim rješenjima. Pobjedili su na Europeanu 3 1992–94. u Den Boschu u Nizozemskoj i Shcwerinu u Njemačkoj, te potom na Europeanu 4 1995–96. u Glasgowlu. Ni jedan od navedenih projekata nije došao do realizacije, no njihovi su koncepti ostavili snažan trag i na lokalnoj i na međunarodnoj sceni. Kontinuitet u nastupima na Europeanu ostvarili su Saša Bradić i Ines Nizić koji žive i rade u Beču. Nakon niza nagrada, na Europeanu 7 2003–04. osvojili su dvije prve nagrade – u Innsbrucku i Rijeci, istražujući odnos arhitekture i topografije. Uz navedene autore, i mnogi drugi hrvatski arhitekti dobili su nagrade i priznanja na Europeanu. U Hrvatskoj su se u sklopu te organizacije istraživale mnoge, često osobito osjetljive i izazovne lokacije. Na taj način prikupljeno je znatno urbanističko i arhitektonsko znanje, no tek su rijetki prijedlozi imali konkretan utjecaj na razvoj hrvatskih gradova. Jedan od njih je projekt Wild at Heart u Zadru (1994–96) talijanskih arhitekata Cristine Casula i Stefana Mirtija, koji je raspoznao prsten slobodnih zelenih i ispražnjenih postindustrijskih i postvojnih prostora oko središta grada kao osnovu za buduće razvojne procese. Taj je koncept ugrađen u prostorno-plansku dokumentaciju.

Okviri metropole

Druga polovica 1990-ih dovela je do protoka znanja na relaciji Nizozemska–Hrvatska. Serija seminara Okviri metropole održana 1996–99. u suradnji Gradskoga zavoda za planiranje Zagreba i Berlage Instituta te uz kreativno vodstvo → Vedrana Mimice i Vladimira Mattionija okupila je neke od istaknutih međunarodnih arhitekata i teoretičara poput Hermana Hertzbergera i Kennetha Framptona, istaknute mlađe hrvatske autore te arhitekta najmlađe generacije. Okviri metropole inaugurirali su format brzih radionica *workshopova* na kojima su se predlagali koncepti urbane transformacije izazovnih točaka Zagreba i koji su bili fokusirani na dugotrajne procese, a ne na forme. Pokroviteljstvo gradske uprave tada je davalo nadu da će se urbana budućnost glavnoga hrvatskog grada, a potencijalno i drugih hrvatskih sredina, odvijati pod snažnijim utjecajem naprednih arhitektonskih znanja.

Neboderi

Dobar je primjer urbanističkih dvojbi u razvoju hrvatskih gradova izgradnja novih vertikala od 2000-ih u Zagrebu, a koja se razmjerno oprezno rješavala od slučaja do slučaja. Polemika o pozicioniranju verti-

SUVREMENA
ARHITEKTURA I
URBANIZAM,
Ivan Prtenjak, crkva sv. Petra
na Boninovu iz 1977.,
Dubrovnik

kala otvorena je projektom M. Hržića za sklop nebodera Eurotower 1 i 2 (2002–08) na raskrižju Vukovarske i Lučićeve ulice u Zagrebu, na tzv. sveučilišnoj osi. Visina nebodera određena je usklađivanjem s visinom nebodera Zagrepčanke → Slavka Jelineka (1976).

Projekt → Marijana Turkulina za Hoto toranj na Savskoj cesti (2003–04) u blizini Cibonina tornja podupire viziju Savske kao linearnoga središta grada s neboderima, a koja već postoji u naznakama. Slijedilo je i nekoliko natječaja za nebodere uz Savsku, koji nisu realizirani. Visinu Zagrepčanke nadilazi grupacija od dva upečatljiva poslovna nebodera i nižih zgrada VMD Kwart (2011–15) realizirana prema projektu Davora Matekovića (između Strojarske ceste i Vukovarske ulice). Dok je Savska do danas ostala nekonsolidirana, glavni potez urbanizacije Zagreba odvija se izvan fokusa urbanističkoga planiranja. Tako Radnička cesta prolazi preobrazbu iz industrijskog područja u poslovnu zonu. Okupljenost i dostupnost zemljišta presudno je utjecala na taj proces u kojem je mjerilom i kombinacijom raznolikih programa osobito ambiciozan kompleks Green Gold (2006–12), izveden prema projektu Studija BiF. Sa znatnim vremenskim odmakom, proces mijenjanja gradskih vizura započeo je i u Splitu gdje je Otto Barić realizirao neboder Dalmatia Tower (2010–22).

Zagreb

Potkraj 1990-ih nekoliko je projekata produktivno istraživalo potencijale zgušnjavanja središta gradova ili dopunjavanja modernističkih matrica. Centar Kaptol → Branka Kincla (Plan) u Novoj Vesi u Zagrebu (1994–2000) uzoran je primjer recikliranja i građenja oko napuštene industrije, pri čemu je razvijena i skladna mreža javnih prostora i urbanih veza. Zagrebački Dječji vrtić Vedri dani Miroslava Genga (1996–2000) nastavio se na modernističku tradiciju interpolacije edukacijskih institucija u blokove. Zagrebačko kazalište lutaka Nenada Kondže (1997–2004) te Zagrebački plesni centar Studija 3LHD (2003–09) primjeri su umješnih nadogradnji postojećih skromnih struktura i vitalizacije unutarnjih blokova Donjega grada. Pastoralno središte s crkvom sv. Terezije od Djeteta Isusa u Trnju V. Penezića i K. Rogine (1994–99) pokazuje kako se nove strukture mogu nadovezati na morfologiju urbanoga vernakulara. Urbanistička matrica Novoga Zagreba dugo je ostala nepromijenjena i programski nedovršena. Projekt crkve sv. Ivana apostola i evanđelista u naselju Utrini → Andreja Uchytla i → Renate Waldgoni (1991–2007) doprinos je istraživanju sakralne arhitekture koji se oslanja na iskustva suvremene umjetnosti. Na mjestu planiranoga središta Novog Zagreba → Igor Franić realizirao je 1999–2009. Muzej suvremene umjetnosti, projekt od iznimnoga kulturnog i simboličkoga značaja. Razmatranje lokacije muzeja trajalo je dugo, uz ne-

koliko ranijih prijedloga poput prenamjene bivšega paromlina. Dijalog opsežnoga institucionalnog programa i jednog od najprometnijih raskrižja u Zagrebu razriješen je međugrom monumentalizacije konstrukcije i dematerijalizacije opne zgrade muzeja. Nasuprot Muzeju suvremene umjetnosti izgrađen je 2005–07. višenamjenski centar Avenue Mall prema projektu Laguarda Low Architects i → Ivana Franića (Plan), koji je osigurao javne programe tom dijelu grada. Igor Franić je u Novom Zagrebu 2013–20. ostvario još jednu veliku zgradu, programski hibrid SEECCEL / Regionalni centar za razvoj poduzetničkih kompetencija zemalja

SUVREMENA ARHITEKTURA I URBANIZAM, Marijan Hržić, Vladimir Neidhardt, Zvonimir Krznarić, Davor Mance, Nacionalna i sveučilišna knjižnica iz 1978–95., Zagreb

SUVREMENA ARHITEKTURA I URBANIZAM, neboderi na Savskoj cesti, Zagreb
foto: D. Pongračić / CROPIX

SUVREMENA
ARHITEKTURA I
URBANIZAM,
Otto Barić, Toranj
Dalmacija (Dalmatia Tower)
u Ulici Domovinskoga
rata iz 2022., Split
foto: V. Bašić / CROPIX

jugoistočne Europe, koja predstavlja najodvažnije odstupanje od tipoloških konvencija u novijoj hrvatskoj arhitekturi. Umjesto podjele na zasebne ložije i dvorane, donja zona zgrade predstavlja kontinuirani i spektakularni interijerski urbani prostor.

Istra i Dalmacija

U domeni regionalističkih istraživanja, Mario Perossa u Istri istražuje lokalne materijalnosti i načine korištenja prostora, dok su formalne odluke snažno okrenute prema suvremenosti. U njegovu se opusu osobito ističe vila Haj u Lovrečici kraj Umaga (1999–2000). Usporediv koncept aktivnoga dijaloga s podnebljem koje ne preuzima graditeljske obrasce nego materijale i detalje prikazali su Ante Nikša Bilić u vili Ivana na otoku Pagu (1999–2003) te D. Mateković (Proarh) u Kamenoj kući u Lukovom Šugarju podno Velebita (2012–14). U potrazi za obnavljanjem arhetipskih tipoloških obrazaca i tehnika gradnje vrijedne pouke u kontinentalnom dijelu Hrvatske ponudili su projekt D. Matekovića

SUVREMENA
ARHITEKTURA I
URBANIZAM,
Branko Kincl, trgovačko-
poslovno-stambeni Centar
Kaptol između Tkalčičeve
ulice i Nove Vesi
iz 1994–2000., Zagreb
foto: R. Šušvar / CROPIX

za vlastitu kuću za odmor s pokrovom od slame, nazvanu Hiža (2011–12) te → Andrija Rusan i Jasminka Rusan s vlastitim imanjem u Daškovu u Donjoj Stubici (2007–09). Opus → Nikole Bašića u znatnoj je mjeri posvećen ambijentima srednje Dalmacije gdje je među ostalim izgradio dva istaknuta sakralna objekta: zavjetnu kapelicu Gospe od Karmela na Okitu kraj Vodica (1996–98) i crkvu sv. Josipa u Ražinama kraj Šibenika (1995–99). Oba rada odlikuje sinergija s topografijom te prihvaćanje izvjesne rustikalnosti. Arhitektonska su ikona srednjodalmatinskih istraživanja regionalizma Bašićeve *Morske orgulje* u Zadru (2001–05) u kojima je iskazao poetski i multisenzorni pristup oblikovanju javnoga prostora na susretu prirode i arhitekture. Spomen-obilježjem stradalim vatrogascima na Kornatu (2010) Bašić je istodobno iskustvo minimalističku i ikoničku intervenciju velikoga mjerila i u pejzažu.

U Zadru i zadarskoj regiji → Ante Uglešić realizirao je niz značajnih trgova. Osobito se ističe prostor antičkoga foruma koji je projektirao u dvije faze (1995–96. i 1997–98) povezujući kontekstualni pristup i rad u kamenu sa suvremenim oblikovnim postupcima. Dosta kontroverzija izazvao je projekt Rive u Splitu Studija 3LHD (2006–07) koji je pokušao povezati mediteranski ambijent s tehnološkim elementima poput pokretnih tendi. Trg Poljana u Šibeniku Paule Šimetin i Ivane Tutek (2011–20) smješten je na samom ulazu u povijesno središte i formalno se referira na nekadašnji Dom JNA → Ivana Vitića. Odvažno oblikovan trg integrira stare i nove tokove kretanja te djeluje kao poveznica koja okuplja heterogene urbane elemente. I u javnosti i u struci osobito je dobro prihvaćen projekt tržnice u Vodicama → Dinka Peračića (2011–15) s prepoznatljivim dinamičnim krovom s drvenom konstrukcijom.

Arhitektonski časopisi

Godine 1999. pokrenut je časopis za arhitekturu i kulturu → *Oris* koji je kontinuirano izlazio do 2020. pod operativnim vodstvom A. Rusana. Međunarodna konferencija Dani Orisa te Oris kuća arhitekture u Zagrebu postali su žarišna mjesta diseminacije arhitektonskih znanja na presjeku lokalne scene i međunarodnih tendencija. Uspriko suvremenim zastojima, časopis → *Čovjek i prostor* Udruženja hrvatskih arhitekata koji izlazi od 1954. zadržava kontinuitet do danas.

XXI. stoljeće

Novo tisućljeće donijelo je i zamah gradnje. Država je pokrenula niz javnih radova u domenama socijalnoga stanovanja i izgradnje javnih sadržaja. Arhitektonska udruženja aktivno su sudjelovala u procesu organiziranjem javnih arhitektonskih natječaja. Natječaji su u tom razdoblju bili postavljeni fleksibilno – za sudjelovanje se nisu zahtijevale nikakve referen-

ce, pa čak ni diploma. U tako liberalnoj atmosferi natjecaji su postali poligon za proizvodnju arhitektonskoga znanja. Temeljili su se na čvrsto definiranim programima pa su se istraživanja provodila kroz varijacije i redefinicije normi. U pojedinim prigodama ostvareni su i radikalniji odmaci od tipoloških konvencija poput Dječjega vrtića Medo Brundo u Zagrebu H. Njirića i Davora Bušnje / njiric+arhitekti (2005–08), u kojem se i u kompaktno projektiranom horizontalnom i vertikalnom bloku izmjenjuju otvoreni prostori i atriji ili terase.

G. Rako (Radionica arhitekture) projektirao je Dječji vrtić Šegrt Hlapić u Sesvetama (2004–08) fokusirajući se na oblikovanje velikoga vanjskog zajedničkog dvorišta. Arhitekt → Mladen Jošić u Srednjoj veterinarskoj i poljoprivrednoj školi u Osijeku (2000–05) vješto se koristio tijelom zgrade za oblikovanje javnoga prostora, pa je zakošeni krov prostora za više namjena postao javnim trgom i auditorijem na kojem je smještena i knjižnica. Najveći uspjeh i globalnu prepoznatljivost doživjela je Gimnazija Fran Galović u Koprivnici → Tome Plejića i → Lee Pelivan / Studio UP (2003–07), koncipirana kao polikarbonatni translucentni monovolumen koji objedinjuje sve programe zgrade. Gimnazija je 2009. dobila Nagradu »Mies van den Rohe« za nadolazeće arhitekta.

Program društveno poticajne stanogradnje

Državna agencija APN (Agencija za pravni promet i posredovanje u nekretninama) i Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo od 2001. provode Program društveno poticajne stanogradnje (POS). U Programu je razrađen model programiranja, projektiranja, izgradnje i prodaje socijalnih stanova po uvjetima koji su povoljniji od tržišnih. U toj akciji povezane su komercijalne banke koje daju subvencionirane kredite, lokalne zajednice koje osiguravaju zemljište i uređenje okoliša, a projekti se biraju putem javnih ili pozivnih natječaja. Unutar skučenih investicijskih mogućnosti ostvareno je nekoliko projekata koji su ponudili inovativna viđenja stambenih pejzaža i zajedničkog stanovanja na periferiji. Među tim se projektima ističu POS Đakovo Roberta Jonathana Lohera, Petra Miškovića i Branimira Rajčića (2001–03), POS Cres Ivane Ergić, Vanje Ilić, Vesne Milutin (Studio Capsula) (2001–04) te POS Krapinske Toplice (2001–03) i POS Samobor (2003–04) → Ive Letilović i Morane Vlahović.

Uloga institucija

Umjesto operativnih trustova mozгова *think-tankova* i instituta koji se bave istraživanjima i strategijama osnivaju se savjetodavna i regulacijska tijela pri državnim institucijama. Godine 1996. osnovan je Savjet prostornog uređenja Države koji je davao općenite smjernice za razvoj čitavoga teritorija, no prestao je s djelovanjem 2022. Napori državne uprave bili su razmjerno uspješni u primjeni re-

striktivnih metoda, primjerice moratorija na gradnju u zaštićenom potezu uz jadransku obalu. Na lokalnoj su se razini u drugoj polovici 2000-ih osnivala povjerenstva za ocjenu arhitektonske uspješnosti idejnoga projekta kako bi se izbjegli pojedinačni ekscesi i održala barem minimalna razina arhitektonske kvalitete. Godine 2013., ukidanjem idejnoga projekta i lokacijske dozvole, ukinut je i taj korekcijski mehanizam.

Osobito je kontroverzan proces legalizacije ilegalno izgrađenih objekata koji je započeo 2011–12. Uvođenje velikog broja bespravno sagrađenih građevina u pravni sustav nije iskorišteno ni za kakva arhitektonska ili urbanistička unapređenja. Na drugom kraju spektra urbanističkoga djelovanja djeluje

SUVREMENA ARHITEKTURA I URBANIZAM, Studio 3LHD, Zagrebački plesni centar u Illici 10 iz 2009., Zagreb

SUVREMENA ARHITEKTURA I URBANIZAM, Vinko Rogina, Krešimir Penezić, pastoralno središte s crkvom sv. Terezije od Djeteta Isusa na Miramarskoj cesti 92 i 100 iz 1999., Zagreb

SUVREMENA
ARHITEKTURA I
URBANIZAM,
Igor Franić, Muzej
suvremene umjetnosti na
Aveniji Dubrovnik 17 iz
1999–2009., Zagreb

Platforma 9.81, pionirska nevladina organizacija za istraživanja u arhitekturi blisko vezana uz nezavisnu umjetničku scenu. Ta je organizacija provela pojedina ključna istraživanja poput dereguliranog razvoja Trešnjevke i Kajzerice u Zagrebu, koja su okupljena u knjizi *Superprivate* (2007).

Nužnost povezivanja institucionalnog i civilnog sektora i arhitektonskih istraživanja zagovarao je projekt *Hrvatski arhipelag: Svjetionici hrvatskog Jadrana* u provedbi Udruženja hrvatskih arhitekata i Berlage Instituta iz Rotterdama. Pokretač projekta bio je V. Mimica, a financiran je nizozemskim fondom Matra. Projekt se bavio osjetljivim lokacijama na jadranskoj obali te je ponudio konkretne razvojne scenarije koji su se mogli implementirati u službene urbanističke dokumente. To se na više lokacija i ostvarilo, primjerice na području bivše bolnice u Dubrovniku koja nije prenamijenjena u turističke, nego u edukacijske svrhe. Najkonkretniji rezultat projekta su Multimedijalni centar i gradska knjižnica u Labinu realizirani prema projektu Ivane

SUVREMENA
ARHITEKTURA I
URBANIZAM,
Laguarda Low Architects i
Ivan Franić, Avenue mall na
Aveniji Dubrovnik 16 iz
2007., Zagreb
foto: D. Krajač / CROPIX

Žalac, Damira Gamulina Gambe i Igora Presečana (2007–13) u dijelu ulaznoga kompleksa rudnika ugljena. Autori su sačuvali identitet i karakter prostora od iznimnog značaja za povijest Labina.

Dva standardna komercijalna zadatka – trgovanje i stanovanje u pojedinim primjerima pretvaraju se u nove metropolitanske tipologije metodom kombiniranja programa po vertikali. Takvi su primjeri centar Zagrad u Rijeci S. Randića i → Idisa Turata (2003–07) te Mercator Centar u Zagrebu Igora Franića (2005–07). Usporedivo traženje urbane kvalitete u neurbanim ambijentima istražuje i → Neno Kezić u Dugopolju kraj Splita. Motivirana izvedbom odvojka nove autoceste kraj Splita, općinska uprava provela je parcelaciju i izvela infrastrukturu za »grad bez stanovnika« namijenjen logističkim centrima i poslovnim kompleksima. U Dugopolju je Kezić projektirao Sportski centar Hrvatski vitezovi (prva faza 2007–09) koji stadion koristi za oblikovanje javnoga prostora na perimetru kompleksa. V. Penezić i K. Rogina autori su trgovačkoga centra Dalmare kraj Šibenika (2004–09) u kojem istražuju slojevitosti pročelja, nastavljajući se na svoje teorijske interese za percepciju arhitekture.

Venecijanski bijenale

Jedna od važnih odrednica moderne tradicije u Hrvatskoj još od skupine → EXAT 51 jest sinteza plastičkih umjetnosti. Tu tradiciju nastavili su i suvremeni arhitekti i umjetnici, pri čemu je važan bio hrvatski nastup na Venecijanskom bijenalu 2004. Povjerenica izložbe H. Paver Njirić okupila je tim tada vrlo mladih autora: arhitekta P. Miškovića, L. Pelivan i T. Plejića te umjetnicu Ivanu Franke. Tim je projektirao *Frameworks* – veliki stroj – pokretni paviljon sastavljen od niza staklenih okvira na putanji kretanja kroz enfiladu venecijanskoga Arsenala. Ta linija prostornih eksperimenata nastavila se s paviljonom-teglenicom pod nazivom *La Nave* za Venecijanski bijenale 2010. Povjerenik Leo Modrić okupio je tim od 15 arhitekata (Saša Begović, Marko Dabrović, Igor Franić, Tanja Grozdanić Begović, P. Mišković, Silvije Novak, V. Oluić, H. Paver Njirić, L. Pelivan, T. Plejić, G. Rako, S. Randić, I. Turato, Pero Vuković, T. Žarnić) za projekt koji je preispitivao prostorne definicije u arhitekturi. Paviljon je tijekom morskog transporta oštećen i nije izložen, ali je ipak bio međunarodno zamijećen pa ga Michael Hays spominje kao dio globalnih avangardnih tendencija. Potkraj 2000-ih nizozemski kritičar arhitekture Hans Ibelings i Krunoslav Ivanišin s pravom su mogli pisati o »dekadi optimizma«, a Hrvatska se, katkada zajedno sa Slovenijom, u međunarodnoj publicistici afirmirala kao jedan od epicentara arhitektonske kulture.

Znanstveno-učilišna arhitektura

Hrvatska je vrlo kasno započela postindustrijske urbane transformacije, kao i procese recikliranja

građevina koje su izgubile prvotnu svrhu. U dome- ni većih urbanističkih akcija ističu se prenamjene bivših vojnih kompleksa za sveučilišne kampuse, što je implementirano u Rijeci, a započeto i u Zadr- u i Zagrebu. Usporedno se dovršavaju kampus u Splitu te izgradnja novoga kampusa u Osijeku. Vi- soke standarde za doprinos akademskim instituci- jama postavio je Paviljon VI Agronomskoga fak- ulteta u Zagrebu (1997–2005) → Hildegrad Auf-Franić i V. Oluića, kojega naizgled jednostavan volumen sažimlje mnoge formalne i prostorne slo- jeve. U novoplaniranim kampusima pojedine zgra- de kreiraju svoj vlastiti mikrouurbanizam. Sveučiliš- na knjižnica u Splitu (2001–09) izvedena prema projektu Dine Ožić Bašić, Jurice Jelavića, Damira Perišića, Lovre Petrovića, Jasmina Šemovića i Eu- gena Širole osmišljena je kroz inverziju: s ukopa- nom knjižnicom i lebdećim nadgrađem s uredima koje od sunca s južne strane štiti trg.

Usporedivu strategiju baze s javnim sadržajima i nadgradnje uporabili su N. Kezić i E. Šverko u pro- jektu studentskoga doma u Splitu (2002–12). Ra- zvedeni volumen s poroznom strukturom smještaj- nih jedinica natkriljuje javni prostor te zatvorene i otvorene javne prostore. Dok navedeni projekti kreiraju izdašne vanjske javne prostore, arhitekti D. Peračić i Roman Šilje projektirali su Građevinski fakultet u Osijeku (2006–16) unutar skućenoga raspoloživog prostora zadanoga urbanističkim pla- nom, pa je fokus javne domene prebačen u interijer što je postala i osnova tipološkoga rješenja. H. Auf- -Franić, → Tin Sven Franić i → Vanja Rister u Filo- zofskom i Učiteljskom fakultetu u Rijeci (2005–10) fokusirali su se na mrežu unutarnjih prostora kreta- nja integriranih s intimnim atrijima zaštićenima od bure. Projekt H. Njirića za Kampus Borongaj u Za- grebu (2010) temeljio se na studioznom pristupu klimi, prirodi i korištenju energije, te je predlagao arhitektonske tipologije u kojoj su integrirani sve- učilišni sadržaji i staklenici.

Dogradnje i prenamjene

Jedan od ranih projekata recikliranja izgrađenoga tkiva jest projekt Studija BiF (Zoran Boševski, Bo- ris Fiolić, Mira Tadej Crnković) za poslovno-stam- benu zgradu Ribnjak u Zagrebu (2002–04). Posto- jeća zgrada poslužila je kao baza iznad koje »lebdi« volumen s čeličnom konstrukcijom. A. Rusan za dizajnera svjetla Deana Skiru projektirao je poslov- nu zgradu Lumenart u Puli (2005–10). Projekt je zadržao već prije izveden volumen, ali je oko njega izgrađena bijela kristalična forma od kompozitnoga materijala. Otvoreni atelijer modne dizajnerice Branke Donassy u Zagrebu koji je projektirala Va- nja Ilić (2011) lijep je primjer privremene aktivacije interijera putem vizualno suptilne, minimalne in- tervencije tekstilom. Koncept privremenosti istra- žuju također I. Letilović i → Igor Pedišić radom *Krletke* u prizemlju Kneževe palače u Zadru (2011).

Riječ je o privremenom izložbenom prostoru koji su inicirali sami arhitekti, a realiziran je korište- njem elementarne građevinske skele pokazujući kako »manje« doslovce može biti »više«. Taj projekt bio je tek preludij za cjelovitu rekonstrukciju Kne- ževe i Providurove palače (2014–22) u kojoj su ar- hitekti poviše povijesnoga kompleksa odvažno inter- polirali novu infrastrukturnu i komunikacijsku cjelinu koja je čitav sklop integrirala u funkcionalni organizam. Odlučnost odvažne obnove važnih po- vijesnih zgrada iskazana je i u projektu Radionice arhitekture i Vanje Ilić za Prirodoslovni muzej u Zagrebu (2015–24), gdje su zadržane tipološke značajke barokne palače, koja je dopunjena pod- zemnim prigradnjama i novim rutama kretanja.

Osobito kreativne aktivacije starih zgrada predstavl- jaju projekti Studija UP za hostele Golly & Bossy u Splitu (2010) i Forum u Zadru (2012). Cijenom pristupačni hosteli nude eksperimentalne sobe i prostore socijalnih interakcija. Sličnu logiku Studio UP primijenio je i u drugim turističkim projektima poput hotela Zonar u Zagrebu (2022–23), smješte- noga u gabarite funkcionalističkoga hotela-nebode-

SUVREMENA
ARHITEKTURA
I URBANIZAM,
Nikola Bašić, instalacija
Morske orgulje iz 2005.,
Zadar (*gore*)
foto: J. Mišković / CROPIX

Ante Uglešić, Poljana pape
Ivana Pavla II., 2010., Zadar
(*dolje*)
foto: A. Lučić / CROPIX

SUVREMENA
ARHITEKTURA I
URBANIZAM,
Mladen Jošić, Srednja
veterinarska i poljoprivredna
škola iz 2005., Osijek

ra S. Jelineka. U raznim zonama hotela raspoređeni su raznoliki javni sadržaji poput novog bazena na krovu, a koji su namijenjeni i hotelu i gradu. Alenka Gačić Pojatina, Branka Petković i Ana Krstulović projektirale su u Zagrebu Laubu, kuću za ljude i umjetnost (2008–11) dokazujući polivalentnost starih hala. Arhitekti Randić i Turato u Muzeju Apoksiomena u Malom Lošinj (2009–15) razvili su dramatični prostorni narativ oko samo jednoga izloška – antičke brončane skulpture – pri čemu je unutrašnjost povijesne zgrade zamijenjena popuno novom strukturom. U bivšem industrijskom bloku Rikard Benčić u Rijeci D. Peračić prenamijenio je bivšu industrijsku zgradu u Muzej moderne i suvremene umjetnosti (2014–17). Intervencija je svedena

na najnužnije, a tragovi starenja zgrade zadržani su kao dio ambijenta. D. Bušnja u projektu rekonstrukcije zgrade nekadašnje jahaonice vojarne na Črnomercu u Zemljišnoknjižni odjel Općinskoga suda u Zagrebu (2019–22) zadržao je postojeći volumen povijesne hale te ga replicirao u potpuno ostakljenom proširenju.

U tipologiji obiteljskih kuća manje je istaknutih primjera recikliranja. V. Oluić je prigodom dogradnji i rekonstrukcija obiteljske kuće Pavlinek u Kustošiji u Zagrebu (2003–06) zadržao postojeću arhitektsku formu jednokatnice, a proširenje je ostvario kroz uključivanje nekadašnje radionice i čitave parcele u složenu mrežu unutarnjih i vanjskih stambenih prostora. Arhitekti → Tomislav Ćurković i → Zoran Zidarić (Dva arhitekta) u projektu proširenja obiteljske kuće u Varaždinu (2004–07) te Nikola Fabijanić u dogradnji obiteljske kuće na Pećini u Samoboru (2021–22) pokazali su također kako tradicijske kuće u povijesnim ambijentima mogu biti polazište za razvoj suvremenih stambenih prostora. Studio UP realizacijom pod nazivom *Kuća i Parazit* na Zelengaju u Zagrebu (2019) dovršio je postojeću strukturu i iz izvornog ordinarnog projekta stvorio kompleksan stambeni prostor.

Turistička arhitektura

Moderna tradicija planskoga traženja ravnoteže između nove gradnje, povijesnih ambijenata i prirode učinila je hrvatsku obalu dobro projektiranim i kompetitivnim turističkim proizvodom. Dio po-

SUVREMENA
ARHITEKTURA
I URBANIZAM,
Igor Franić, poslovno-
stambena zgrada Mercator
Centar na Zagrebačkoj
aveniji 92 iz 2007., Zagreb
foto: D. Pongračić / CROPIX

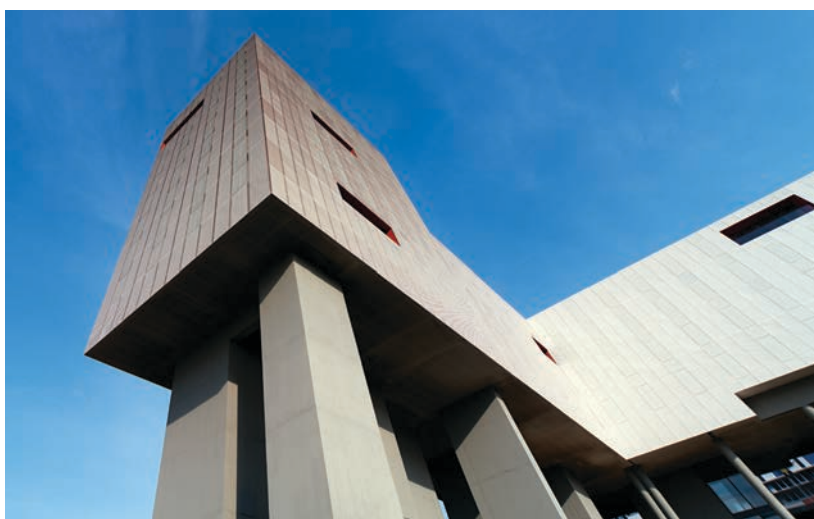

stojeće turističke arhitekture je nakon 1990-ih obnovljen i prilagođen suvremenim potrebama i očekivanjima, a dio još i danas stoji neiskorišten. Među turističkim gradovima ističe se Rovinj po osobito ambicioznom pristupu turističkom razvoju, u čemu središnju ulogu ima poduzeće Maistra, dio jedne od vodećih hrvatskih korporacija Adris grupe. Maistra postupno otkupljuje sve postojeće turističke resurse oko Rovinja, podiže njihovu kvalitetu te gradi nove hotele i druge smještajne kapacitete. Hotel Lone (2006–11) izveden prema projektu Studija 3LHD osobit je po ulaznom prostoru koji je proširen po punoj visini zgrade i postalo je natkriveni trg. Objedinjuje produkt-dizajn i grafički dizajn te umjetničke intervencije autora mlađe generacije. Studio 3LHD projektirao je u Rovinju i turističko naselje Amarin (2012–13), obnovu hotela Adriatic u povijesnoj jezgri (2014–15) te iznimno ambiciozan i velik hotel Park (2015–19) koji je mjerilo mega-strukture nastojao razriješiti simulacijom topografije i integracijom bujnoga zelenila. Sve te intervencije prati brižan pristup javnom prostoru.

Maistra je svoje povjerenje dala i drugim arhitektima pa je Studio UP projektirao obiteljski hotel Amarin (2014–16), razigrano oblikovanje kojega korespondira sa sadržajem. Pojedini doprinosi tipologijama turističke arhitekture u raznim mjerilima vidljivi su među ostalim i u obiteljskom hotelu Split (2010–12) u Podstrani N. Kezića te neomodernističkom hotelu i resortu Vrtovi Sunca u Orašcu kraj Dubrovnika (2005–09), izgrađenom prema projektu Branimira Medića i Pere Puljiza (De Architecten Cie). A. N. Bilić je u projektu hotela Emotheo u Imotskom (2018–22) afirmirao lokalnu tradiciju građenja kamenom, što je postalo vodećim oblikovnim motivom proširenja skladne postojeće zgrade. Hotel Met u najstrožem središtu Zagreba autora K. Ivanišina i Lulzima Kabashija (2017–23) netipično ima hodnike okrenute prema ulici, čime se stvara dinamična slika zbivanja iza pročelja.

Integracija arhitekture i topografije

Kao nastavak istraživanja regionalizma, a u kontekstu globalne ekološke krize, u novije doba sve se snažnije afirmiraju partnerstva arhitekture i prirode. Jedna od metoda je integracija arhitekture i topografije koju zastupa projekt G. Rake za Arheološki muzej Narona u Vidu kraj Metkovića (2007), u kojem je jednostavan volumen postavljen na terase arheološkoga nalazišta. Taj je volumen istodobno javna promenade koja premošćuje pad terena. S. Randić i I. Turato projektirali su Osnovnu školu Fran Krsto Frankopan u Krku (2003–05) nadovezujući se na niz vanjskih parametara: pad terena, obrambeni zid te srednjovjekovnu morfologiju samoga grada. Krov zgrade izveden je od krupnoga kamena koji hvata biljno sjeme pa je tako spontano nastao vrt. Projekt je 2005. dobio i uglednu međunarodnu nagradu Piranesi. Studio 3LHD u projek-

tu slatkovodnog akvarija u Karlovcu (2015–16) referira se na poplavno riječno područje i konfiguraciju riječnih rukavaca.

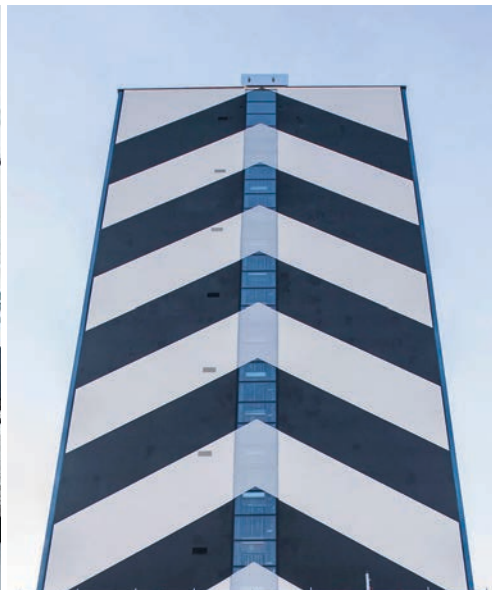
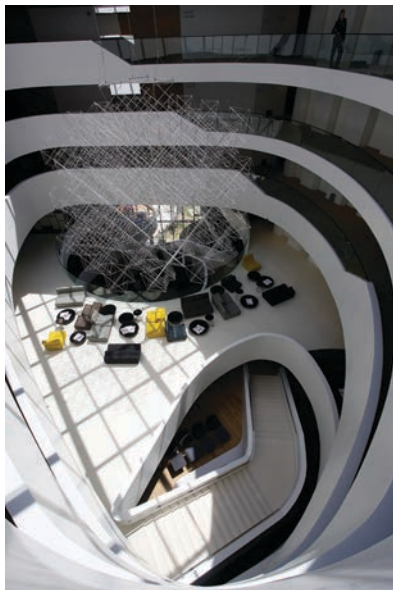
Topografska istraživanja nastavljaju se u radu G. Rake za Muzej vučedolske kulture u Vukovaru (2015), D. Matekovića za kuću za odmor Issa Megaron na Visu (2017) te I. Turata za vinariju i hotel Roxanich u Motovunu (2016–19). T. Čurković i Z. Zidarić su u vinariji Tomac u Jastrebarskom (2021) povezali svjetonazor biodinamički orijentiranoga

SUVREMENA ARHITEKTURA I URBANIZAM, Lea Pelivan, Toma Plejčić / Studio UP, Gimnazija Fran Galović sa sportskom dvoranom u Selingerovoj ulici 3A iz 2007., Koprivnica (gore)
foto: R. Leš

Emil Šverko, Nino Kezić, Studentski centar Split sa studentskim domom iz 2012., Split (dolje)
foto: T. Bujnovszky

SUVREMENA ARHITEKTURA I URBANIZAM, Hildegard Auf Franić, Tin Sven Franić, Vanja Rister, Filozofski i Učiteljski fakultet u sklopu kampusa na Trsatu iz 2010., Rijeka
foto: T. Cimaš / CROPIX

SUVREMENA ARHITEKTURA I URBANIZAM – 1. Studio 3LHD, hotel Lone iz 2011., Rovinj, foto: S. Niketić / CROPIX,

2. Radionica arhitekture i Vanja Ilić, obnovljeni Prirodoslovni muzej, 2024., Zagreb, foto: T. Krišto / CROPIX,

3. Studio UP, uređenje hotela Zonar, 2023., Zagreb, foto: N. Markičević / CROPIX,

4. Davor Bušnja, Zemljišnoknjižni odjel Općinskoga suda (nekadašnja jahaonica vojarnje na Črnomercu) iz 2022., Zagreb, foto: R. Šuvar / CROPIX,

5. Iva Letilović, Igor Pedišić, obnovljena Providurova palača, 2022., Zadar